

La rendició no entra en els nostres plans

Enric Prats (Universitat de Barcelona)

Xavier Besalú Costa. *No som aquí per rendir-nos. La pulsó ètica de la pedagogia*.
Barcelona, Associació de Mestres Rosa Sensat, 2016, 254 p.

Un llibre es pot llegir (i escriure) com qui s'enfronta a un àpat: aperitiu, primer plat, segon plat, postres i potser cafè o infusions. També el podem abordar com un viatge: preparació, primera etapa, segona etapa, etapes subsegüents i el merescut descans. Finalment, com una obra musical, formada per diversos moviments, amb intensitats, colors i tonalitats diverses al llarg de l'obra.

Xavier Besalú, professor de la Universitat de Girona, fa explícit que el seu darrer llibre segueix aquest darrer format: obertura, dos moviments i un final. Entre cada una d'aquestes quatre grans parts, introdueix unes fugues, a mode d'interludis, per oxigenar la lectura i recordar al lector el seu compromís amb la realitat. Perquè aquesta és una obra de compromís que cal menjar i pair a poc a poc, però que també emula les fases d'un viatge. En realitat, però, és el periple d'una vida dedicada a l'educació i a la pedagogia, recollides en un volum que es deixa llegir amb facilitat, tot i la profunditat de les asseveracions que l'autor hi aboca amb una contundència i seguretat poc habituals en els llibres del ram.

Aquest àpat que ens proposa té un menú senzill, sense concessions a les floritures de les cuines postmodernes que han proliferat en terres gironines, pàtria (amb perdó) de l'autor: aperitiu, amb un text que ja posa les bases del que ens trobarem; una amanida amb quatre ingredients ben triats per preparar la panxa;

segon plat, contundent però no pesat; postres, per no oblidar el compromís expressat al títol, amb un digestiu final que passa bé.

Tanmateix, si recuperem el registre musical que vol l'autor, ens trobem amb una obertura esclatant, que obre els sentits i no deixa indiferent: «La lluita pel significat», és el títol del text. El significat ho és de l'educació i de la pedagogia. Llegim, en primer terme, el mot «Europa», tota una declaració d'intencions, per recordar que els hereus que som de les terribles guerres del segle passat cal que recordem diàriament el compromís amb la llibertat i la igualtat que va suposar l'intent de construcció d'un espai compartit, ara en perill d'extinció a causa del creixement dels extremismes de dreta. La nostàlgia de temps millors anul·la tota possibilitat de transformació i millora: l'autor en renega, d'aquests nostàlgics que voldrien recuperar educacions i societats anteriors, antidemocràtiques, elitistes i desiguals. No és un al·legat contra la tradició sinó contra la pulsó reaccionària dels governants actuals. La tesi principal del llibre, i la que ha definit la tasca incessant d'en Xavier Besalú, és una idea d'educació pública com a bé comú o compartit.

La lluita pel significat és la lluita per recuperar el domini cultural en el terreny educatiu: el docent com a intel·lectual i persona de cultura. I a aquesta tasca, la de formació de docents futurs i en actiu, hi

ha dedicat temps i esforços, més de mitja vida, si fem cas de les confessions que deixa anar al llarg del text. Això, les confessions d'una persona lluitadora i compromesa amb el seu temps, inunda el primer plat del llibre, les quatre peces del que anomena «Itineràncies», una amañada formada per una formació (la seva), un acompanyament (el que va oferir en un seminari amb joves vinculats a moviments associatius), una assignatura (la d'Educació Intercultural i Escola, que impartiria durant una dècada i mitja a estudiants de magisteri) i un pla (el de Llengua i Cohesió Social, promogut des del govern d'esquerres, un pla on va tenir ocasió d'implicar-s'hi). Una frase del president d'aquell govern, Pasqual Maragall, resumiria el motiu profund d'aquell pla i de la tasca assumida pel nostre autor, que ens recorda a la pàgina 114: «El més important radica a aconseguir barris segurs i escoles dignes. Aquest és el secret.».

La lectura del text admet moltes rèpliques. Aquí en va una de resquitllada. En Besalú admet, sense embuts, tot recuperant un text seu inèdit de 1977 (algun estudiant de doctorat haurà de començar a pensar en una recopilació dels seus manuscrits no publicats), que «la pedagogia o és directiva o deixa de ser pedagogia», i que no pot o no ha de deixar «l'alumne a mercè de les forces inequívocament directives de les altres institucions socials». No hi podem estar més d'acord. En un context social i cultural que necessitava situar les coses al seu lloc, aquesta afirmació estava carregada de sentit. Mort el dictador, no havia acabat encara l'opressió (alguns diuen que encara l'arrosquem), i calia unes contramesures clares i contundents, una pedagogia orientada a recuperar una educació democràtica i promotora de la llibertat i la igualtat. L'educació té el seu potencial, precisament, en la lluita contra el deter-

minisme, sigui biològic o social, i aquesta és la clau de volta que defensa en Xavier Besalú.

Ara, en èpoques d'il·luminismes pedagògics i venedors de fum, torna a ser necessari recuperar aquella funció orientadora de la pedagogia que ens proposava l'autor. Perquè, si no ho fa la pedagogia, ens haurem de preguntar qui ho farà. L'educador, i la pedagogia, no es poden limitar a acompanyar, com pretenen moltes pedagogies toves actuals; la seva funció és molt més compromesa que la d'anar al costat del subjecte que s'educa. Els defensors del docent com a acompanyant li fan un favor més aviat enverinat al docent: la seva tasca és més important que no seure al costat del deixeble i seguir-lo en el seu camí. Podem acompanyar els amics a anar al cinema o a sopar; però l'alumne, i les famílies, reclamen molt més que un simple acompanyant. El nucli dur, però, consisteix a pensar quines són les bases adequades per a un creixement o desenvolupament òptim, per marcar unes directrius clares, i sobretot qui se'n fa responsable d'aquesta decisió. Per descomptat, en Besalú inclou tots els actors, actrius i agents que s'hi vulguin implicar, en això de decidir l'horitzó de l'educació, com a responsables de guiar o, si més no, de proposar guies d'acció per a l'acte educatiu. Però el docent és (o hauria de ser-ho, fins que no hi renunciï del tot), la persona experta en aprenentatge i la persona sàvia que ha de guiar el procés. Abandonar aquesta funció, o subvertir-la i amagar-la amb noms que no diuen res, resulta senzillament una presa de pèl i, encara pitjor, un acte d'una irresponsabilitat absoluta. Evidentment, la tasca no és còmode i ningú no ha dit mai que educar sigui fàcil.

Un bon exemple el podem trobar en tot el que fa referència a l'educació intercultural. La interculturalitat ha estat el

camp de batalla de Xavier Besalú durant prop de tres dècades, com a professor universitari, com a expert que assessorava equips de treball i com a impulsor d'iniciatives acomboiades per l'administració educativa (aquests sí, en temps millors). Catalunya, com el nostre entorn europeu, ha experimentat unes transformacions considerables en els darrers vint o trenta anys. La caiguda del mur de Berlín donaria peu a moviments convulsius que han trastocat les categories d'anàlisi amb què estudiàvem la realitat. Com és sabut, aquestes transformacions han coincidit amb un procés imparabile i sense retorn de globalització econòmica, de sofisticació tecnològica i d'instauració d'un discurs monocultural dominant, que algú ha etiquetat de *macdonalització*.

A l'ensem, sembla que el desconcert i la incertesa s'han instal·lat en l'imaginari social, expressat massa sovint en defenses relativistes de baixa intensitat, que desautoritzen qualsevol intent d'emetre judicis de valor. L'opinió és admissible, però cadascú té la seva i totes són respectables, resarà l'imaginari col·lectiu. Sembla també que determinades forces han imprès un discurs de frustració i desgana a partir de l'argument de la crisi en educació. Tot està malament i res no funciona, encara menys a l'escola i al sistema educatiu. Sembla també que només el retorn a les casernes de la intransigència, el racisme i, en el millor dels casos, la indiferència, sigui la solució a les escomeses de la diversitat, sigui ètnica, cultural o religiosa. En realitat, però, la voluntat de negar la veu, la representació i gairebé l'existència als altres, ha marcat el pensament de bona part dels qui decideixen en matèria econòmica i també social i educativa.

Davant d'aquest discurs reaccionari del pensament únic, de la desigualtat i de la negació de l'altre, la interculturalitat ha posat de relleu la funció social de l'educa-

ció; ha situat l'equitat en el focus de la tasca educativa; ha reclamat el pluralisme com a eix de la vida pública; ha denunciat els racismes de tota mena que encara campen per la societat i l'educació; ha promogut, en paraules d'en Xavier Besalú, una educació «per viure i actuar amb autonomia i eficàcia en un context social multicultural». I aquesta és una part destacada del programa polític que ens proposa Xavier Besalú, perquè fer pedagogia és fer política, i ell no se n'amaga, ben al contrari, com ens insinua en un dels seus interludis, el cinquè: les tesis segregacionistes de Huntington i les assimilacionistes de Sartori tenen el seu contrapunt en una tesi també política, com la que aporta la interculturalitat.

D'altra banda, no podem caure en el parany que ens ha imposat el model cultural dominant: «Les ideologies ja no cotitzen en el debat públic i han deixat el terreny expedit a una creixent tendència a la moralització dels problemes socials i a responsabilitzar exclusivament els individus dels seus actes», ens alerta en Besalú a la pàgina 196 del seu llibre. Ben cert. Els joves són uns ganduls, uns borratxos i uns ignorants. Només una educació que recuperi els valors de sempre (esforç, obediència, ordre, etc.) ens permetrà recuperar el camí correcte. Com veníem a dir en un altre lloc amb el professor Vilanou, vençudes les ideologies, només resten en peu les solucions tècniques: acabada la política, deixem pas a la tecnocràcia. Els reformadors educatius ens ho vénen demostrant fa dies i tot queda en mans d'avaluadors neutres que diagnosticaran els mals de l'educació. Les pedagogies científistes estan guanyant el debat: «els informes dels "experts", les avaluacions estandarditzades i els programes o contractes per objectius s'han convertit en tòtems no sotmesos a discussió», recorda a la pàgina 218, ja en la coda final del llibre. Els informes PISA

representen la «pulsió» tecnòcrata que juga i ens fa jugar amb un discurs pervers: posa el focus en uns temes ben concrets, en fa una avaluació negativa i proposa mesures correctores en aquests àmbits estudiats. La trampa? Deixar fora el que probablement és igual o més important per a l'educació: humanitats, coneixement del món, expressions artístiques, desenvolupament personal, etc. Certament, «la qualitat i l'eficàcia funcionen com a metàfores del mercat, de la remissió del servei educatiu a les lleis de l'oferta i la demanda, de la mercantilització de l'ensenyament», proclama el pedagog bisbalenc a la pàgina 220.

La crítica als mercantilismes de tota mena mira de recuperar la mirada humana, humanista i humanitzadora sobre l'educació. El sentit de l'escola amb vocació de servei públic i com a bé comú és més necessari en els temps actuals. Els embats del neoliberalisme i de la tecnocràcia tenen el seu reflex en decisions particulars de famílies que pensen l'educació en clau de bé privat: «cal trobar un centre educatiu que combregui amb el propi estil de vida i que escolaritzi alumnat de famílies amb valors o objectius semblants», ens engalta a la pàgina 227. Aquesta arenga no va dirigida precisament a famílies políticament conservadores, sinó a les situades en l'espectre del centre esquerra, convençudes que l'èxit a la vida depèn només de decisions personals i fruit del talent i l'esforç. La patcada final és rotunda.

No podem deixar passar per alt un detall que sembla innocu. El llibre, la composició musical que ens ha ofert l'autor, té dos solistes més: una dermatòloga, que li fa el pròleg, i una mestra, l'epíleg. El detall no és menor. La primera havia estat alumna de Xavier Besalú al vuitè curs d'EGB, a la Bisbal d'Empordà, el curs 1978-1979 (ell ja havia deixat escrit que la pedagogia tenia

aquella funció directiva a què ens hem referit). La segona fa de mestra també a l'Empordà, concretament a Sant Pere Pescador. Un fil conductor lliga les dues intervencions: el testimoni de «compromís, exigència, respecte i confiança», a parer de la primera; «el rigor, estudi, sentit de la vida, experiència, d'incansable estudiant», que marca la segona.

Anem tancant. Costa de resumir un llibre que obre tantes finestres. Ens hi podem referir com un intent de marcar un llegat, una mena de testimoni pedagògic d'una època, per part d'un personatge que en forma part i que s'adona del canvi d'època. Però que precisament perquè comença a veure les orelles de la nova època, gosa proposar una agenda de futur. És un llibre optimista, sens dubte, com el rostre seu reproduït a la portada, i traspasa aquest optimisme al lector perquè l'endemà prengui les armes intel·lectuals (amb permís dels pacifistes) i es posi a treballar per millorar l'educació. En aquest camí, cal dotar-se d'unes bones crosses. El nostre autor en proposa moltes i n'exposa les seves: alumnes de Barbiana, les lliçons de Meirieu, l'herència de Freinet, els avisos de la pedagogia crítica, i tota la patuleia de referents pedagògics del darrer segle.

En Xavier Besalú tenia ganes d'escriure aquest llibre i té ganes que el llegim amb esperit lliure i crític, com no podria ser d'una altra manera. Hi posa ordre i ens posa en ordre, en avís. És d'aquelles persones que agraeixes d'haver conegut i un professional de qui aprens a cada moment, però sobretot és un pedagog que ha deixat una petjada important allà on ha pogut (i l'han deixat) perquè reivindica, al llarg del llibre, que ell no és aquí per rendir-se. Efectivament, ara que diuen que ja és demà, un altre oxímoron dels temps presents, la rendició tampoc no entra en els nostres plans.